

**Azərbaycan Respublikası
Daxili İşlər Nazirliyi
Polis Akademiyası**

Kafedra: “Mülki hüquq”

Əmək və sosial təminat hüququ

fənni üzrə

M Ü H A Z İ R Ə

**Mövzu 4. Məşğulluq və işədüzəltmənin
hüquqi tənzimi**

Tərtib etdilər:

Polis Akademiyasının «Mülki hüquq»
kafedrasının rəisi, polis polkovniki, hüquq
üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Nəbi Əsgərov

Polis Akademiyasının «Mülki hüquq»
kafedrasının dosenti, polis polkovniki,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Rəşad Məmmədov

Azərbaycan Respublikasının DİN-in Polis Akademiyasının «Mülki hüquq» kafedrasının 15 may 2020-ci il tarixdə keçirilən iclasında müzakirə edilmiş və tədris prosesində istifadəsi məqsədamüfiq hesab edilmişdir. Protokol № 9, 15 may 2020-ci il.

Bakı - 2020

MÖVZU 4. Məşğulluq və işədüzəltmənin hüquqi tənzimi

PLAN:

Giriş:

Sual 1. Məşğulluğun, işsiz, münasib işin anlayışı və vətəndaşın məşğulluğunun təmin olunması hüququ.

Sual 2. Şəxsə işsiz statusu verilməsi.

Sual 3. İşini itirdikdə və işsizlik dövründə vətəndaşlara verilən sosial təminatlar.

Nəticə:

Ə D Ə B İ Y Y A T

1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası. Bakı, 2019.mad. 35. VII-VIII.
2. Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsi. Bakı, 2019. mad. 77.
3. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xəttər Məcəlləsi. Bakı, 2019. mad. 194.
4. “Həmkarlar ittifaqları haqqında” Azərbaycan Respublikasının 24 fevral 1994-cü il tarixli Qanunu. mad. 11.
5. “Məşğulluq haqqında” Azərbaycan Respublikasının 29 iyun 2018-ci il tarixli, 1196-VQ nömrəli Qanunu;
6. “İşsizlikdən sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının 30 iyun 2017-ci il tarixli, 765-VQ nömrəli Qanunu;
7. “Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsinə dair 2020–2025-ci illər üçün Tədbirlər Planı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 13 fevral 2020-ci il tarixli 1816 nömrəli Sərəncamı;
8. “2019–2030-cu illər üçün Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 30 oktyabr tarixli 602 nömrəli Sərəncamı;
9. “Sosial müdafiəyə ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən vətəndaşlar üçün kvota tətbiq edilməsi qaydası”nın və “Kvota şamil edilməyən müəssisələrin Siyahısı”nın təsdiq edilməsi haqqında 22 noyabr 2005-ci il tarixli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 213 nömrəli Qərarı.
10. “Haqqı ödənilən ictimai işlərin təşkili qaydalarının təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2002-ci il 24 may tarixli 84 nömrəli Qərarı.
11. Cəfərov Z.İ. Məşğulluq və işədüzəltmənin bəzi məsələləri / Keçid dövründə Azərbaycan Respublikasında dövlət və hüquq quruculuğunun aktual problemləri. Elmi məqalələr məcmuəsi. 4-cü buraxılış. Bakı, 2003, s.300-310.
12. Əliyeva F.Ə. Məşğulluq və işədüzəltmənin anlayışı. “Qanun” jurnalı, № 9. Bakı, 2008, s. 107-113.
13. Əliyeva A.Ə. İşədüzəltmənin hüquqi tənzimlənməsi mexanizminin anlayışı / Keçid dövründə Azərbaycan Respublikasında dövlət və hüquq quruculuğunun

aktual problemləri. Elmi məqalələr məcmuəsi. 23-cü buraxılış, Bakı: Adiloğlu, 2008, s. 231-234.

14. Əliyeva A.Ə. İşədüzəlmənin hüquqi təşkili / Keçid dövründə Azərbaycan Respublikasında dövlət və hüquq quruculuğunun aktual problemləri. Elmi məqalələr məcmuəsi. 1-ci buraxılış, Bakı: Adiloğlu, 2005, s. 229-232.

15. Mehbaliyev S.S., İsgəndərov R.K. Əmək bazarı və əhalinin sosial müdafiəsi. Bakı, 2002.

16. Qasımov C.M. İşədüzəlmənin hüquqi təbiəti və işədüzəlməyə olan hüququn mühafizəsi / Keçid dövründə Azərbaycan Respublikasında dövlət və hüquq quruculuğunun aktual problemləri. Elmi məqalələr məcmuəsi. 11-ci buraxılış, Bakı: Digesta, 2005, s. 241-244.

17. Qasımov C.M. İşədüzəlmənin anlayışı və hüquqi mahiyyəti / Keçid dövründə Azərbaycan Respublikasında dövlət və hüquq quruculuğunun aktual problemləri. Elmi məqalələr məcmuəsi. 10-cu buraxılış, Bakı: Digesta, 2004, s. 170-179.

18. Əliyev M.N. İşsizlik müavinəti / Keçid dövründə Azərbaycan Respublikasında dövlət və hüquq quruculuğunun aktual problemləri. Elmi məqalələr məcmuəsi. 8-ci buraxılış, Bakı: 2004.

19. Əliyev M.N., Cəfərov Z.İ. Məşğulluq və işədüzəlmənin hüquqi tənziminin bəzi məsələləri / Keçid dövründə Azərbaycan Respublikasında dövlət və hüquq quruculuğunun aktual problemləri. Elmi məqalələr məcmuəsi. 4-cü buraxılış, Bakı: 2003, s. 300-310.

GİRİŞ

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 35-ci maddəsinin səkkizinci bəndinə əsasən, hər kəsin əməyə olan qabiliyyəti əsasında sərbəst surətdə özünə fəaliyyət növü, peşə, məşğuliyyət və iş yeri seçmək hüququ vardır.

Əmək hüququnun bir subyekti kimi fiziki şəxslərə (işçilərə) verilmiş bu hüququn realizəsi məşğulluğun hüquqi tənzimi ilə sıx əlaqədardır.

Mövzunun suallarında məşğulluğa, işsizə, münasib işə anlayış verilmiş, məşğul şəxslərin və işsiz statusu almaq hüququ olan şəxslərin dairəsi müəyyənləşdirilmiş, məşğulluq sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri sadalanmış, həmkarlar ittifaqı orqanlarının məşğulluq sahəsində hüquqları, həmçinin vətəndaşların məşğulluq sahəsində hüquqları, işsizlik müavinəti almaq hüququ olan şəxslərin təminatı və işsizliyə görə müavinətlərin ödənilməsi şərtləri izah olunur.

Sual 1. Məşğulluğun, işsiz, münasib işin anlayışı və vətəndaşın məşğulluğunun təmin olunması hüququ.

Məşğulluğa kömək sahəsində dövlət siyasətinin hüquqi, iqtisadi və təşkilati əsaslarını, eləcə də işaxtaran və işsiz şəxslərin sosial müdafiəsi sahəsində dövlət təminatlarını müəyyən etmək məqsədilə 29 iyun 2018-ci il tarixli, 1196-VQ nömrəli Azərbaycan Respublikasının «Məşğulluq haqqında» Qanununun 1.1.10.-cu maddəsində məşğulluğa anlayış verilmişdir: məşğulluq – Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları, əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin (bundan sonra - şəxslər) Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə zidd olmayan və qazanc (gəlir) gətirən hər hansı fəaliyyətidir. Bu anlayış faktiki olaraq vətəndaşların əməyə olan hüququnun realizə olunması mənasını özündə əks etdirir. Belə ki, vətəndaşın öz qabiliyyəti (bacarığı) əsasında istehsalat və yaradıcı əməklə məşğul olmağa müstəsna hüququ vardır. Vətəndaşın əvəzinə başqa kimsə həmin hüququ həyata keçirə bilməz.

Müəyyən hallar istisna olmaqla əməyin hər hansı formasına məcburi cəlb olunmaya qanun yol vermir. Həmçinin, işləməmək (işlə məşğul olmamaq) hər hansı hüquqi məsuliyyət üçün əsas sayılmır. Belə ki, əməyin azadlığı prinsipi vətəndaşın azad, könüllü olaraq həyata keçirdiyi aktdır. Vətəndaşın ona verilmiş əmək hüququnu realizə etməməsi, onun əmək hüququnun itirilməsi demək deyildir, o hər bir an bu hüququn həyata keçirilməsi arzusunda (istəyində) ola bilər.

AR Konstitusiyasının 35-ci maddəsi əməyin azadlığı (əmək hüququnu) prinsipini əks etdirməklə əməyin tətbiqini əmək qabiliyyəti əsasında və məcburi əməyin qadağan edilməsini müəyyən etmişdir. Bütün məşğul şəxslər – məşğulluğun müxtəlif formalarından öz əmək hüquqlarını realizə edən vətəndaşlardır.

Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, “Məşğulluq haqqında” AR Qanununda bir sıra yeni anlayışlar daxil edilibdir ki, bu da öz növbəsində həm qanunun, həm də məşğulluğu tənzim edən digər qanunvericilik aktlarının düzgün dərk edilməsinə imkan verəcəkdir. Belə ki, Məşğulluq haqqında AR Qanununda qeyri-formal

məşğulluq, özünüməşğulluq və müvəqqəti məşğulluq anlayışları təsbit olunub. Qeyri-formal məşğulluq – Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə uyğun olaraq əmək müqaviləsi (kontrakt) və ya Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə uyğun olaraq mülki hüquqi müqavilə bağlanılmadan müəyyən fəaliyyətin yerinə yetirilməsi, Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə uyğun olaraq sahibkarlıq fəaliyyətinin və mülkiyyətində olan kənd təsərrüfatına yararlı torpaqdan istifadənin rəsmiləşdirilmədən həyata keçirilməsi, eləcə də “Ailə kəndli təsərrüfatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq yerli özünüidarəetmə orqanlarında uçota durmadan ailə kəndli təsərrüfatının təşkili nəticəsində qazanc (gəlir) əldə edilməsidir. Özünüməşğulluq – şəxsin müstəqil surətdə və yaxud dövlətin dəstəyi ilə özünü işlə təmin etməsidir. Müvəqqəti məşğulluq – şəxsin Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə uyğun olaraq mövsümi işlərə, bu Qanunla müəyyən edilmiş qaydada haqqı ödənilən ictimai işlərə cəlb edilməsi və ya əmək birjaları vasitəsilə müəyyən müddət ərzində ictimai faydalı fəaliyyətidir.

«**Münasib iş**»in anlayışı «Məşğulluq haqqında» Qanunun 6-cı maddəsində təsbit olunmuşdur. Adı çəkilən normaya əsasən, işaxtaran üçün onun ixtisası, əvvəlki peşəsi üzrə təcrübəsi, səhhəti, təklif edilən iş yerinə ictimai nəqliyyatla gedib-gəlməsi mümkünlüyü nəzərə alınan iş münasib iş sayılır. Münasib iş yerinin işaxtaranın yaşayış yerindən maksimum uzaqlığı həmin ərazidə nəqliyyat şəbəkəsinin imkanları nəzərə alınmaqla, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müəyyən etdiyi AR Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi və AR Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi tərəfindən müəyyən edilir. İşsizlikdən sığorta ödənişinin “İşsizlikdən sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş ödənilmə müddəti qurtardıqdan sonra, münasib iş təklif edilməsi mümkün olmayan işsiz şəxslər üçün, onların təhsilini, ixtisasını, səhhətini, iş təcrübəsini nəzərə almaqla, yeni peşəyə (ixtiasa) yiyələnməsini tələb etməyən iş də münasib iş sayılır. Təhsilinə, ixtiasına və əvvəlki peşəsi üzrə təcrübəsinə uyğun gəlməyən, qabaqcadan peşə hazırlığı keçməsinə tələb etməyən müvəqqəti iş yerləri də daxil olmaqla, əmək

qanunvericiliyinin tələblərinə uyğun gələn, haqqı ödənilən işlər aşağıdakı şəxslər üçün münasib iş sayılır:

- 3 ildən artıq işləməyənlər, peşəsi (ixtisası) olmayanlar;
- malik olduğu peşə üzrə əlavə təhsildən, ikinci uyğun peşəyə yiyələnməkdən, yaxud işsizlikdən sığorta ödənişinin ödənilməsi müddəti qurtardıqdan sonra yeni peşə öyrənməkdən imtina edənlər;
- Dövlət Məşğulluq Xidmətində 24 aydan çox qeydiyyatda olanlar.

İşaxtaranın razılığı olmadan yeni işlə əlaqədar onun yaşayış yerinin dəyişməsi tələb olunduqda, eləcə də əmək şəraiti əməyin mühafizəsi normalarına uyğun gəlmədikdə ona təklif olunan iş münasib iş sayıla bilməz. Həmçinin, qanunvericiliyin əsas tələblərindən biri də işaxtaran və işsiz şəxslərə eyni münasib işin təkrar təklif edilməsinə yol verilməməsidir.

Dövlət bu vəzifələri bir sıra normativ-hüquqi aktlar vasitəsilə həyata keçirir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 30 oktyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “2019–2030-cu illər üçün Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2005-ci il 26 oktyabr tarixli 1068 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası (2006–2015-ci illər)”nın reallaşması nəticəsində əldə olunmuş nailiyyətləri və mövcud problemləri nəzərə almaqla, ölkənin mövcud demoqrafik inkişaf perspektivləri əsasında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli 1138 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələri, “2016–2020-ci illər üzrə Azərbaycan üçün Layiqli Əmək Ölkə Proqramı” və digər sosialyönümlü dövlət proqramları və strategiyaları, habelə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) və Beynəlxalq Əmək Təşkilatının (BƏT) konvensiyaları və tövsiyələri, BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (2030) ilə uzlaşdırılaraq, növbəti illərdə Azərbaycanda məşğulluq siyasətinin əsaslarını müəyyən edir.

Bəs kimlər məşğul şəxslər hesab olunur?

“Məşğulluq haqqında” Qanunun 4-cü maddəsində məşğul şəxslərin dairəsinə aşağıdakı şəxslər daxil edilmişdir:

➤ muzzla işləyənlər - Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə uyğun olaraq işəgötürənlə əmək müqaviləsi (kontrakt) bağlayaraq, müvafiq iş yerlərində əmək fəaliyyətini əməkhaqqı müqabilində yerinə yetirən şəxslər;

➤ mülki-hüquqi xarakterli müqavilələrlə işləyənlər - Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə uyğun olaraq qarşı tərəflə müqavilə bağlayıb əmək münasibətləri yaratmadan müəyyən haqq müqabilində işləri (xidmətləri) yerinə yetirən şəxslər;

➤ sahibkarlar, mülkiyyətində kənd təsərrüfatına yararlı torpaq payı olanlar, ailə kəndli təsərrüfatının üzvləri;

➤ haqqı ödənilən vəzifəyə seçilənlər, təyin və ya təsdiq edilənlər;

➤ Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrində xidmət edənlər;

➤ ödənişli fəaliyyətlə məşğul olan ali və orta ixtisas təhsil müəssisələrində əyani təhsil alanlar;

➤ Azərbaycan Respublikasının ərazisində qanuni əsaslarla haqqı ödənilən əmək fəaliyyəti ilə məşğul olan əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər;

➤ Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənar qanuni əsaslarla əmək fəaliyyəti ilə məşğul olan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları.

Həmçinin onu da qeyd etmək lazımdır ki, «məşğul şəxs» anlayışı, «işçi» anlayışı ilə sinonim sözlər olsa da belə, «məşğul şəxs» sözünün mənası «işçi» sözünün mənasından çox genişdir. Bütün məşğul şəxslər – məşğulluğun müxtəlif formalarından öz əmək hüquqlarını realizə edən vətəndaşlardır.

Bəs kimlər işsiz vətəndaşlar hesab olunur?

İşsiz şəxs – işi və qazancı olmayan, işə başlamağa hazır olub, məşğulluq orqanında işsiz kimi qeydiyyatata alınan, əmək qabiliyyətli yaşda olan əmək qabiliyyətli şəxsdir.

İşaxtaran və işsiz şəxslərin müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanda (qurumda) qeydiyyatata alınması qaydasını müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) təsdiq edir. Şəxslər elektron informasiya

sistemində elektron ərizəni doldurduqdan sonra işaxtaran kimi qeydiyyatata alınır. İşaxtaran kimi qeydiyyatata alınmaq üçün elektron ərizənin forması müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən təsdiq edilir. Şəxs işaxtaran kimi qeydiyyatata alındığı zaman onun elektron informasiya sistemində daxil etdiyi məlumatlar əsasında avtomatlaşdırılmış qaydada fərdi məşğulluq və rəqəti tərtib edilir.

Şəxs işaxtaran kimi qeydiyyatata alındığı gündən 5 (beş) iş günü ərzində ona münasib iş təklif olunmadığı və ya işəgötürən (işəgötürənlər) tərəfindən vakansiyaya qəbulundan imtina edildiyi halda, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) həmin şəxsin işsiz kimi qeydiyyatata alınması haqqında qərar qəbul edir və bu barədə şəxsin fərdi məşğulluq və rəqəndə müvafiq qeyd aparır. İşaxtaran və işsiz şəxslər fərdi məşğulluq və rəqəndən çıxarışı elektron informasiya sistemindən real vaxt rejimində əldə etmək hüququna malikdirlər. İşaxtaran və işsiz kimi qeydiyyatata alınmış şəxslərin ixtisası, peşəsi əlilliyi, o cümlədən, sağlamlıq imkanlarının məhdudluğu və yaşayış ünvanı üzrə məlumatlar dəyişdiyi halda onlar elektron informasiya sistemində bu barədə məlumatları yeniləməlidirlər.

AR Konstitusiyasının 35-ci maddəsinin VIII bəndinə əsasən dövlət işsizliyin aradan qaldırılması üçün bütün imkanlardan istifadə edir. Bu müddəadan irəli gələrək, dövlət vətəndaşların səmərəli və sərbəst seçilmiş məşğulluğunun təmin edilməsinə kömək göstərməklə yanaşı, məşğulluq sahəsində dövlətin əsas vəzifələrini müəyyən edir. Belə ki, məşğulluq sahəsində dövlətin vəzifələri aşağıdakılardır:

1. məşğulluq sahəsində normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi;
2. istehsal qüvvələrinin səmərəli yerləşdirilməsinə, yeni texnologiyaların yaradılmasına, peşə bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə, fərdi qaydada sahibkarlığın və əmək fəaliyyətinin təşkilinə və inkişafına, çevik iş rejiminin tətbiqinin həvəsləndirilməsinə yönəldilən maliyyə-kredit, sığorta, investisiya və vergi siyasəti tədbirlərinin hazırlanması;
3. işəgötürənlərə yeni iş yerlərinin yaradılmasına, mövcud iş yerlərinin

saxlanılmasına və inkişaf etdirilməsinə köməklik göstərən tədbirlərin hazırlanması;

4. irqindən, etnik mənsubiyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, sağlamlıq imkanlarının məhdudluğu (onların məhdud imkanlarına görə həyata keçirilməsi çətinləşən hallardan başqa) və ailə vəziyyətindən, ictimai-sosial mənşəyindən, yaşayış yerindən, əmlak vəziyyətindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün şəxslərə əmək və məşğulluğu sərbəst seçmək hüququnun həyata keçirilməsində bərabər imkanların təmin edilməsi;

5. şəxslərin qanun çərçivəsində həyata keçirilən əmək və sahibkarlıq təşəbbüsünün müdafiə edilməsi, sahibkarlığın və özünüməşğulluğun inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə onlara köməklik göstərilməsi;

6. əmək fəaliyyətinin və məşğulluq növünün seçilməsində şəxslərin öz iradəsini sərbəst ifadə etməsinə şərait yaradılması;

7. işaxtaran və işsiz şəxslərin sosial müdafiəsinin təmin edilməsi, işə düzəlməkdə çətinlik çəkən şəxslərin məşğulluğunun təmin edilməsinə köməklik göstərən tədbirlərin görülməsi;

8. məşğulluq sahəsində fəaliyyətin iqtisadi və sosial siyasətin digər istiqamətləri ilə əlaqələndirilməsi;

9. sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən şəxslər üçün əlavə iş yerləri yaradan işəgötürənlərin həvəsləndirilməsi;

10. məşğulluğun təmin edilməsinə yönəldilmiş tədbirlərin hazırlanmasında və həyata keçirilməsində, onların yerinə yetirilməsinə nəzarət sahəsində dövlət orqanlarının, həmkarlar ittifaqlarının, işəgötürənlərin birliklərinin fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi;

11. Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının ölkə hüdudlarından kənarında, habelə daxili əmək bazarının qorunması şərti ilə vətəndaşlığı olmayan şəxslərin və əcnəbilərin Azərbaycan Respublikasının ərazisində əmək fəaliyyəti ilə məşğul olmasına şərait yaradılması;

12. beynəlxalq əmək normalarına riayət olunması;

13. qeyri-formal məşğulluğun qarşısının alınmasına yönəldilmiş stimullaşdırıcı

tədbirlərin həyata keçirilməsi;

14. təhsil sisteminin əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılması;

15. işsizlikdən icbari sığortanın tətbiqi.

Məşğulluq sahəsində dövlət siyasətinin yuxarıda göstərilmiş prinsipləri əmək qanunvericiliyinin vahidliyini və differensiasiyasını əks etdirir. Həmçinin məşğulluğun təmin olunması normalarının hüquqi tətbiqində də həmin prinsiplərə istinad olunur.

«Həmkarlar ittifaqları haqqında» Azərbaycan Respublikasının 24 fevral 1994-cü il tarixli Qanununun 11-ci maddəsinin 3-cü hissəsinə əsasən həmkarlar ittifaqları öz səlahiyyətləri daxilində qanunvericilikdə nəzərdə tutulan qaydada məşğulluğun vəziyyətinə, məşğulluq sahəsində təminatlar haqqında qanunvericiliyə əməl olunmasına nəzarət edirlər. «Məşğulluq haqqında» Qanunun 16-cı maddəsində isə həmkarlar ittifaqlarlarının dövlət məşğulluq siyasətinin, Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktlarının hazırlanmasında iştirak edə bilməsi hüququnun olmasını əks etdirən norma müəyyən olunmuşdur.

Həmkarlar ittifaqlarının, onların seçkili orqanlarının məşğulluq sahəsində aşağıdakı hüquqları vardır:

- işçilərin kütləvi surətdə sərbəstləşdirilməsi ilə əlaqədar tədbirlərin başqa vaxta keçirilməsi və ya müvəqqəti dayandırılması haqqında işəgötürənlərə və ya onların yuxarı orqanlarına təkliflər vermək;

- qanunvericiliyə uyğun olaraq məşğulluğun təmin edilməsi, işə (xidmətə) qəbul, işdənçıxarma, sosial güzəştlərin və təminatların verilməsi məsələlərində vətəndaşların müdafiəsini təmin etmək.

Dövlətin özünün siyasəti məşğulluğun tam şəkildə təmin olunmasında hər vətəndaşa onun əmək hüququnun realizə olunmasına zəmanət verir. Bu siyasət isə öz növbəsində vətəndaş üçün məşğulluq hüququnun təmin olunması və işədüzlətmədə kömək edilməsinə hüquq yaradır.

Məşğulluq haqqında qanunvericilik yerli özünüidarəetmə orqanlarının məşğulluq sahəsində hüquqlarını müəyyən etmişdir. Bu hüquqlara aşağıdakıları aid etmək olar:

- öz vəsaiti hesabına işaxtaran və işsiz şəxslər üçün haqqı ödənilən ictimai işlər təşkil etmək;
- məşğulluğa kömək göstərilməsi məqsədi ilə Məşğulluq haqqında Qanunun 12-ci maddəsinə uyğun olaraq məşğulluq proqramlarının hazırlanmasında iştirak etmək;
- məşğulluğa kömək göstərən əlaqələndirmə komitələrinin işində iştirak etmək;
- “Bələdiyyələrin statusu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 4-cü maddəsinə uyğun olaraq yerli sosial müdafiə və sosial inkişaf proqramlarında əhəlinin məşğulluğuna kömək göstərilməsi ilə bağlı əlavə təminatlar nəzərdə tutmaq.

Sual 2. Şəxsə işsiz statusunun verilməsi.

«Məşğulluq haqqında» Qanunun II-III fəsiləri məşğulluq sahəsində vətəndaşların hüquqları, məşğulluğun tənzimlənməsi və s. normaları özündə əks etdirmişdir. Bu fəsildə nəzərdə tutulmuş normalar öz növbəsində əmək azadlığının realizəsinə təminat verir.

Məşğulluq sahəsində şəxslər aşağıdakı hüquqlara malikdirlər:

- ❖ fəaliyyət növü, peşə, məşğuliyyət və iş yerini sərbəst seçmək;
- ❖ işəgötürənlərə bilavasitə müraciət etmək yolu ilə, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) pulsuz vasitəçiliyi ilə və ya əmək yarmarkaları, əmək birjalari, kütləvi informasiya vasitələrində və internet resurslarında elanlar verilməsi yolu ilə və qanunla qadağan edilməyən digər vasitələrlə iş yerini sərbəst seçmək;

- ❖ müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanda (qurumda) məşğulluq növünü, iş yerini və iş rejimini seçmək məqsədi ilə pulsuz peşəyönümü məsləhətləri almaq, peşə hazırlığına və əlavə təhsilə cəlb olunmaq, habelə əmək bazarına dair məlumat əldə etmək;

- ❖ əmək bazarında həyata keçirilən aktiv məşğulluq tədbirlərində iştirak etmək;

- ❖ “İşsizlikdən sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada və şərtlərlə işsizlikdən sığorta olunmaq və sığorta ödənişi almaq;

- ❖ müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqandan (qurumdan) və yaxud onun vəzifəli şəxslərinin hərəkət və ya hərəkətsizliyindən inzibati və ya məhkəmə qaydasında şikayət etmək.

Aşağıdakı hallar istisna olmaqla şəxslərin məcburi əməyə cəlb edilməsinə yol verilmir:

1. məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı olduqda;
2. hərbi xidmət zamanı;
3. hərbi və fəvqəladə vəziyyət zamanı.

Əmək hüquqlarının həyata keçirilməsində dövlət bütün vətəndaşların təminatçısı kimi çıxış edir. Bu təminatlar aşağıdakılardan ibarətdir:

Dövlət hər bir şəxsə əmək hüququnun həyata keçirilməsində aşağıdakı təminatları verir:

- ❖ məşğulluq növünün, o cümlədən müxtəlif rejimli işin sərbəst seçilməsinə;
- ❖ işdən əsassız çıxarılanların və ya işə qəbuldan əsassız imtina olunanların Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə uyğun olaraq hüquqi müdafiəsinə;
- ❖ “İşsizlikdən sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada və şərtlərlə işsizlikdən sığorta olunmasına.

Dövlət işaxtaranlara və işsiz şəxslərə aşağıdakı təminatları verir:

- müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) vasitəçiliyi ilə münasib işin seçilməsinə və işə düzəlməyə köməklik göstərilməsinə;
- müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) göndərişi ilə peşə hazırlığına;
- şəxsin yaş və başqa xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla haqqı ödənilən ictimai işlərdə iştirakına;
- “İşsizlikdən sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada və şərtlərlə işsizlikdən sığorta ödənişinin ödənilməsinə;
- özünüməşğulluğa köməklik göstərilməsinə;
- müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən həyata keçirilən digər aktiv məşğulluq tədbirlərində iştirakına;
- müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) göndərişi ilə işə qəbul olunarkən Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində nəzərdə tutulan hallarda pulsuz tibbi müayinədən keçməsinə.

Yuaxarıda göstərilən hallarda «müvafiq icra hakimiyyəti orqanı»nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin Baş Məşğulluq İdarəsi və onun yerli orqanları həyata keçirirlər.

Əmək hüquqlarının həyata keçirilməsində dövlət yuxarıda göstərilən təminat növlərindən başqa bir qrup kateqoriyalı şəxslərin məşğulluğu üçün əlavə təminatlar da vermişdir. Belə ki, dövlət iş yerləri və ixtisaslaşdırılmış müəssisələr, təşkilatlar

(o cümlədən əlillərin əməyi üçün müəssisə və təşkilatlar) yaratmaq yolu ilə, xüsusi proqramlar üzrə təlim təşkil etməklə və başqa tədbirlər görməklə sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən vətəndaşların kateqoriyalarına (20 yaşadək gənclərə, yetkinlik yaşına çatmamış uşaqları tərbiyə edən tək və çoxuşaqlı valideyinlərə, əlil uşaqları tərbiyə edən qadınlara, pensiya yaşına 2 (iki) ildən az qalmış şəxslərə, əlillərə, cəzaçəkmə yerlərindən azad edilmiş vətəndaşlara, məcburi köçkünlərə, müharibə veteranlarına, şəhid ailələrinə) əlavə təminatlar verilir.

Buna görə də yerli icra hakimiyyəti orqanları müəyyən olunmuş qaydada müəssisə, idarə və təşkilatlarda yuxarıda göstərilən vətəndaşlar üçün kvotanı müəyyən edirlər.

Kvota–dedikdə yerli icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən işəgötürənlərə sosial müdafiəyə ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən şəxsləri işlə təmin etmək üçün müəyyən edilmiş iş yerlərinin (işçilərin) minimum sayı nəzərdə tutulur. Kvotanın miqdarı ərazi əmək bazarındakı vəziyyətdən asılı olaraq, müəssisələrdəki işçilərin orta siyahı sayının 5 faizindən çox olmamaq şərti ilə təyin edilir.

Sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən vətəndaşlar üçün kvota tətbiq edilməsi qaydası və kvota şamil edilməyən müəssisələrin siyahısı Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən müəyyən edilir.

“Məşğulluq haqqında” AR Qanununun 11.1.-ci maddəsinə müvafiq olaraq, dövlət sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən şəxslərə əlavə iş yerləri və sosial müəssisələr yaratmaq, onlar üçün uyğunlaşdırılmış təlim proqramları əsasında peşə hazırlığı kursları təşkil etmək, habelə kvota müəyyən etmək yolu ilə əlavə təminatlar verir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2005-ci il 22 noyabr tarixli 213 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən vətəndaşlar üçün kvota tətbiq edilməsi Qaydalarının 1.3. bəndinə əsasən, 20 yaşadək gənclər, yetkinlik yaşına çatmamış uşaqları tərbiyə

edən tək və çoxuşaqlı valideynlər, sağlamlıq imkanları məhdud uşaqları tərbiyə edən valideynlər, pensiya yaşına 2 ildən az qalmış şəxslər, əlillər və ya sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək şəxslər, cəzaçəkmə yerlərindən azad edilmiş vətəndaşlar; məcburi köçkünlər, müharibə veteranları, şəhid ailələri sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən vətəndaşlar kateqoriyasına aid edilirlər.

Kvota şamil edilməyən müəssisələr istisna olmaqla, mülkiyyətindən və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq, bütün idarə, müəssisə və təşkilatlarda (bundan sonra - müəssisə) sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən vətəndaşların məşğulluğunu təmin etmək üçün kvota tətbiq edilir.

Kvota ərazi əmək bazarındakı vəziyyətdən asılı olaraq müəssisələrdəki işçilərin orta siyahı sayının 5 faizindən çox olmamaq şərtilə aşağıdakı kimi müəyyən edilir:

- işçilərinin sayı 25-dən 50-dək olan müəssisələrdə işçilərin orta illik siyahı sayının 3 faizi (bir iş yerindən az olmamaqla) miqdarında; bu halda həmin iş yerlərindən biri əlillər və ya sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək şəxslər üçün nəzərdə tutulur;

- işçilərinin sayı 50-dən 100-dək olan müəssisələrdə işçilərin orta illik siyahı sayının 4 faizi miqdarında (işçilərin orta illik siyahı sayının 2 faizi əlillər və ya sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək şəxslər üçün nəzərdə tutulmaqla);

- işçilərinin sayı 100-dən çox olan müəssisələrdə işçilərin orta illik siyahı sayının 5 faizi miqdarında (işçilərin orta illik siyahı sayının 2,5 faizi əlillər və ya sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək şəxslər üçün nəzərdə tutulmaqla).

Müəssisələr üçün kvota ilə müəyyən olunmuş iş yerlərinə işçilərin qəbul edilməsi şəhər, rayon məşğulluq mərkəzlərinin və ya “DOST” mərkəzlərinin göndərişi ilə həyata keçirilir. İşəgötürən 5 gün müddətində sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən vətəndaşların işə qəbul edilməsi haqqında qərar qəbul edib, Dövlət Məşğulluq Xidməti tərəfindən təsdiq

olunmuş formada "Göndəriş" in ikinci hissəsində müvafiq qeydlər apararaq şəhər, rayon Məşğulluq Mərkəzinə və ya "DOST" mərkəzinə təqdim edir.

Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən göndərilmiş sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən şəxsləri onlar üçün kvota üzrə müəyyən olunmuş iş yerlərinə qəbul etməyən işəgötürənlər qanunla müəyyən edilmiş qaydada məsuliyyət daşıyırlar.

«Məşğulluq haqqında» Qanunun 14-cü maddəsində işədüzəltmədə vasitəçilik fəaliyyəti ilə bağlı norma müəyyən edilmişdir. Bu normaya əsasən, Azərbaycan Respublikasında işaxtaran və işsiz şəxslərin işə düzəlməsində, habelə Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının xarici ölkələrdə işə düzəlməsində vasitəçilik fəaliyyəti yalnız hüquqi şəxslər tərəfindən bu Qanunun tələbləri nəzərə alınmaqla həyata keçirilir. Məşğulluq orqanının (qurumunun) işədüzəltmədə vasitəçilik fəaliyyəti ilə məşğul olan hüquqi şəxslərin reyestrini elektron formada aparır. İşədüzəltmədə vasitəçilik fəaliyyəti ilə məşğul olan hüquqi şəxslərin reyestrinin aparılması qaydasını və həmin hüquqi şəxslərə dair tələbləri müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) müəyyən edir. İşaxtaran və işsiz şəxslərin işə düzəlməsində vasitəçilik fəaliyyətini həyata keçirən hüquqi şəxslər müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada və formada iş üçün müraciət edən və işlə təmin olunan şəxslərin sayı barədə məlumatları müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) təqdim edirlər.

İşaxtaran və işsiz şəxslərin işə düzəlməsində vasitəçilik fəaliyyətini həyata keçirən hüquqi şəxslər toplanılmış informasiya ehtiyatlarına dair müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanla (qurumla) elektron qaydada qarşılıqlı məlumat mübadiləsini təmin edirlər.

Məşğulluq sahəsində razılaşdırılmış qərarların hazırlanması məqsədi ilə həmkarlar ittifaqının, işəgötürənlər birliklərinin, Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin, əlaqədar dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarının, sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan vətəndaşların

mənafeyini təmsil edən ictimai birliklərin nümayəndələrindən məşğulluğa kömək göstərən Respublika və yerli əlaqələndirmə komitələri yaradılır.

Məşğulluq sahəsində razılaşdırılmış qərarların hazırlanması məqsədi ilə həmkarlar ittifaqının, işəgötürənlərin birliklərinin, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun), aidiyyəti dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarının, sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan şəxslərin mənafeyini təmsil edən ictimai birliklərin bərabər sayda nümayəndələrindən ibarət məşğulluğa kömək göstərən yerli əlaqələndirmə komitələri (bundan sonra - əlaqələndirmə komitələri) yaradılır. Əlaqələndirmə komitələrinin səlahiyyətləri, fəaliyyət qaydası və tərkibi müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən təsdiq edilən Əsasnamə ilə tənzimlənir.

İşaxtaran və işsiz şəxslərin müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanda (qurumda) qeydiyyatla alınması qaydasını müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) təsdiq edir.

İşaxtaran və işsiz şəxslər elektron informasiya sistemində müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən təsdiq edilmiş elektron ərizəni doldurduqdan sonra işaxtaran kimi qeydiyyatla alınır. Şəxs işaxtaran kimi qeydiyyatla alındığı zaman onun elektron informasiya sistemində daxil etdiyi məlumatlar əsasında elektron qaydada fərdi məşğulluq və rəqəbi tərtib edilir. Fərdi məşğulluq və rəqəbi dedikdə, işaxtaran və işsiz şəxsə dair fərdi məlumatlardan, o cümlədən təhsili və peşəsi (ixtisası) barədə məlumatlardan, məşğulluq tarixçəsi, habelə təklif olunan münasib iş və aktiv məşğulluq tədbirləri, onların icra vəziyyətinə dair məlumatlardan ibarət sənəd başa düşülür.

Şəxs işaxtaran kimi qeydiyyatla alındığı gündən 5 (beş) iş günü ərzində ona münasib iş təklif olunmadığı və ya işəgötürən (işəgötürənlər) tərəfindən vakansiyaya qəbulundan imtina edildiyi halda, Dövlət Məşğulluq Xidməti həmin şəxsin işsiz kimi qeydiyyatla alınması haqqında qərar qəbul edir və bu barədə şəxsin fərdi məşğulluq və rəqəbində müvafiq qeyd aparır.

İşaxtaran və işsiz kimi qeydiyyatata alınmış şəxslərin ixtisası, peşəsi, sağlamlıq imkanlarının məhdudluğu və yaşayış ünvanı üzrə məlumatlar dəyişdiyi halda onlar elektron informasiya sistemində bu barədə məlumatları yeniləməlidirlər.

“Məşğulluq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə şəxsin işaxtaran kimi qeydiyyatının ləğv edilməsi və qeydiyyatdan müvəqqəti çıxarılmasının əsasları və halları təsbit olunmuşdur. **İşaxtaran şəxs** dedikdə, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) münasib iş üçün müraciət edən və işaxtaran kimi qeydiyyatata alınan şəxs başa düşülür.

Qanunun 5.8.-ci maddəsinə əsasən, aşağıdakı hallarda şəxs işaxtaran kimi qeydiyyatdan müvəqqəti çıxarılır:

- hərbi və ya alternativ xidmətə, hərbi toplanışlara çağırıldıqda, həmin müddətdə;
- barəsində azadlıqdan məhrumetmə və ya tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqinə dair məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı olduqda, həmin müddətdə;
- işaxtaran kimi qeydiyyatata alındığı tarixdən 2 (iki) il ərzində Dövlət Məşğulluq Xidmətinin təklif etdiyi münasib işləri qəbul etmədikdə, 1 (bir) il müddətində.

Qanunun 5.9.-cu maddəsinə əsasən, aşağıdakı hallarda şəxsin işaxtaran kimi qeydiyyatı ləğv edilir:

- Dövlət Məşğulluq Xidmətinin göndərişi əsasında münasib işlə təmin olunduqda;
- vəfat etdikdə və ya məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı əsasında xəbərsiz itkin düşmüş və ya ölmüş elan edildikdə;
- təqdim olunmuş sənədlərdə və məlumatlarda təhrif olunmuş və ya düzgün olmayan məlumatlar aşkar edildikdə;
- işaxtaran kimi qeydiyyatdan çıxarılma barədə ərizə təqdim edildikdə.

Təqdim olunmuş sənədlərdə və məlumatlarda təhrif olunmuş və ya düzgün olmayan məlumatlar aşkar edildikdə işaxtaran kimi qeydiyyatı ləğv edilmiş şəxs

həmin hal aradan qaldırıldıqdan sonra işaxtaran kimi qeydiyyatata alınmaq üçün təkrar müraciət etmək hüququna malikdir.

“Məşğulluq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə **Şəxsin işsiz kimi qeydiyyatdan müvəqqəti çıxarılması və işsiz kimi qeydiyyatın ləğv edilməsi** və şəxslərin işsiz kimi qeydiyyatata alınmasına yol verilməyən əsasların və halların dəqiq dairəsi təsbit olunmuşdur. İşsiz şəxs dedikdə, işi və qazancı olmayan, işə başlamağa hazır olub, Dövlət Məşğulluq Xidmətində işsiz kimi qeydiyyatata alınan, əmək qabiliyyətli yaşda olan əmək qabiliyyətli şəxs başa düşülür.

İlk olaraq qeyd etmək lazımdır ki, qanunvericilik işsiz kimi qeydiyyatata alınmasına yol verilməyən şəxslərə - məşğul şəxslərə aid edilənlər, 15 yaşına çatmayanlar, ali və orta ixtisas təhsil müəssisəsində əyani təhsil alanlar, yaşa görə əmək pensiyası və ya yaşa görə müavinət təyin edilmiş şəxslər aiddir.

“Məşğulluq haqqında” AR Qanunun 5.10.-cu maddəsinə əsasən, aşağıdakı hallarda şəxs işsiz kimi qeydiyyatdan müvəqqəti çıxarılır:

- hərbi və ya alternativ xidmətə, hərbi toplanışlara çağırıldıqda, həmin müddətdə;

- barəsində azadlıqdan məhrum etmə və ya tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqinə dair məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı olduqda, həmin müddətdə;

- ona təklif olunan münasib işlərdən imtina etdikdə, 1 (bir) il müddətində;

- fərdi məşğulluq proqramının tərtib olunmasından və (və ya) icrasından imtina etdikdə və yaxud fərdi məşğulluq proqramının icrasına dair hesabatı ayda bir dəfə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına təqdim etmədikdə.

“Məşğulluq haqqında” AR Qanunun 5.11.-ci maddəsinə əsasən, aşağıdakı hallarda şəxsin işsiz kimi qeydiyyatı ləğv edilir:

- məşğul şəxs hesab edildikdə;

- yaşa görə əmək pensiyası və ya yaşa görə müavinət təyin edilməsi üçün əsaslar yarandıqda;

- vəfat etdikdə və ya məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı əsasında

xəbərsiz itkin düşmüş və ya ölmüş elan edildikdə;

- təqdim olunmuş sənədlərdə və məlumatlarda təhrif olunmuş və ya düzgün olmayan məlumatlar aşkar olunduqda;

- işsiz kimi qeydiyyatdan çıxarılma barədə ərizə təqdim edildikdə;

- ali və orta ixtisas təhsil müəssisəsinə əyani qəbul olunduqda.

İşsiz kimi qeydiyyata alınmayan və ya təqdim olunmuş sənədlərdə və məlumatlarda təhrif olunmuş və ya düzgün olmayan məlumatlar aşkar olunduqda işsiz kimi qeydiyyatı ləğv olunan şəxs, Dövlət Məşğulluq Xidmətində işaxtaran kimi qeydiyyatda saxlanılır və işsiz kimi qeydiyyata alınmaq üçün təkrar 1 (bir) aydan sonra müraciət etmək hüququna malikdir.

Sual 3. İşini itirdikdə və işsizlik dövründə vətəndaşlara verilən sosial təminatlar

Azərbaycan dövləti işini və qazancını itirən, ilk dəfə iş axtaran və yaxud da uzun fasilədən sonra yenidən əmək fəaliyyətinə başlamaq istəyən vətəndaşlara aşağıdakı təminatları verir:

- ❖ müəssisədən sərbəstləşdirilmiş işçilərə Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinin 77-ci maddəsinə uyğun olaraq təminatların verilməsi;

- ❖ peşə hazırlığına cəlb olunduğu dövrdə təqaüdün ödənilməsi;

- ❖ “İşsizlikdən sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 13.1-ci maddəsinə uyğun olaraq işsizlikdən sığorta ödənişi almaq hüququ olanlara sığorta ödənişinin verilməsi;

- ❖ haqqı ödənilən ictimai işlərə cəlb olunması;

- ❖ özünüməşğulluğa kömək göstərilməsi;

- ❖ işəgötürənlərlə birlikdə işçilərin əməkhaqqının maliyyələşdirilməsi;

- ❖ sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən şəxslərin məşğulluğunun təmin olunması üçün əlavə iş yerlərinin və sosial müəssisələrin yaradılması və məqsədli proqramların həyata keçirilməsi;

- ❖ məşğulluq orqanın təklifi ilə bir şəhər və (və ya) rayon (şəhər rayonları istisna olmaqla) inzibati ərazi vahidindən digərinə işə (peşə kurslarına) göndərilməsi ilə əlaqədar şəxsin çəkdiyi xərclərin (taksi xərcləri istisna olmaqla) kompensasiya edilməsi.

Müəssisədən sərbəstləşdirilmiş işçilərə təminatların verilməsi. Hüquqi şəxslərin ləğv edilməsi, yenidən təşkil olunması, işçilərin sayının və ya ştatların ixtisar edilməsi tədbirlərinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olaraq əmək müqaviləsinə xitam verildikdə sərbəstləşdirilən işçilərə Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində müvafiq təminatlar verilir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinin 77-ci maddəsinin 1-ci hissəsinə müvafiq olaraq, işçilərin sayı azaldıqda və ya ştatları ixtisar olunduqda bu Məcəllənin 70-ci maddəsinin “b” bəndi ilə işəgötürən tərəfindən əmək müqaviləsi

ləğv edilməzdən əvvəl işçi işəgötürən tərəfindən həmin işəgötürənlə bağlanmış əmək müqaviləsinə (əmək müqavilələrinə) uyğun olaraq müəyyən olunan əmək stajından asılı olaraq aşağıdakı müddətlərdə rəsmi xəbərdar edilməlidir:

- bir ilədək əmək stajı olduqda – azı iki təqvim həftəsi;
- bir ildən beş ilədək əmək stajı olduqda – azı dörd təqvim həftəsi;
- beş ildən on ilədək əmək stajı olduqda – azı altı təqvim həftəsi;
- on ildən çox əmək stajı olduqda – azı doqquz təqvim həftəsi.

Xəbərdarlıq müddəti ərzində hər iş həftəsində əmək haqqı saxlanılmaqla iş axtarmağa imkan yaradılması məqsədi ilə işçi azı bir iş günü əmək funksiyasının icrasından azad edilir.

Əmək müqaviləsi bu Məcəllənin 70-ci maddəsinin “a” və “b” bəndləri ilə ləğv edilərkən işçiyə işəgötürən tərəfindən həmin işəgötürənlə bağlanmış əmək müqaviləsinə (əmək müqavilələrinə) uyğun olaraq müəyyən olunan əmək stajından asılı olaraq aşağıdakı məbləğlərdə işdənçıxarma müavinəti ödənilir:

- bir ilədək əmək stajı olduqda – orta aylıq əməkhaqqı miqdarında;
- bir ildən beş ilədək əmək stajı olduqda – orta aylıq əməkhaqqının azı 1,4 misli miqdarında;
- beş ildən on ilədək əmək stajı olduqda – orta aylıq əməkhaqqının azı 1,7 misli miqdarında;
- on ildən çox əmək stajı olduqda – orta aylıq əməkhaqqının azı iki misli miqdarında.

İşəgötürən işçinin razılığı ilə bu maddənin birinci hissəsi ilə müəyyən edilmiş azı iki təqvim həftəsi xəbərdarlıq müddəti əvəzinə orta aylıq əməkhaqqının 0,5 misli, azı dörd təqvim həftəsi xəbərdarlıq müddəti əvəzinə orta aylıq əməkhaqqının 0,9 misli, azı altı təqvim həftəsi xəbərdarlıq müddəti əvəzinə orta aylıq əməkhaqqının 1,4 misli, azı doqquz təqvim həftəsi xəbərdarlıq müddəti əvəzinə orta aylıq əməkhaqqının 2 misli və bu Məcəllənin 56-cı maddəsinin ikinci hissəsi ilə müəyyən edilmiş xəbərdarlıq müddəti əvəzinə orta aylıq əməkhaqqından az olmamaqla əməkhaqqını bir dəfəyə ödəməklə müvafiq əsasla əmək müqaviləsinə xitam verə bilər. Bu halda xəbərdarlıq müddəti ərzində əmək

müqaviləsinə xitam verilmiş işçilərə bu hissənin birinci cümləsində nəzərdə tutulmuş xəbərdarlıq müddəti əvəzinə verilən ödəniş xəbərdarlıq müddətinin ötmüş hissəsinə mütənasib olaraq azaldılır

Məşğulluq orqanının göndərişi ilə peşə hazırlığı aldığı dövrdə işsiz şəxsə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) müəyyən etdiyi minimum aylıq əməkhaqqı məbləğində təqaüd verilir. İşsizlikdən sığorta ödənişi alan işsiz şəxs peşə hazırlığına cəlb olunduqda ona işsizlikdən sığorta ödənişini aldığı dövrdə təqaüd verilmir. Peşə hazırlığına cəlb olunan işsiz şəxsə verilən təqaüdü ödənilməsi qaydası Məşğulluq orqanı tərəfindən müəyyən edilir.

İşsizlikdən sığorta üzrə sığorta tarifləri aşağıdakı faiz dərəcələri ilə müəyyən edilir:

- ❖ sığortaedən tərəfindən ödənilən sığorta haqqı üzrə – hesablanmış əməyin ödənişi fondunun 0,5 faizi;
- ❖ sığortaolunan tərəfindən ödənilən sığorta haqqı üzrə – işçinin əməkhaqqının 0,5 faizi.

Sığorta haqqı sığorta tarifləri əsasında sığortaedən tərəfindən hesablanır.

İşsizlikdən sığorta haqqının hesablanmasına və ödənilməsinə nəzarəti müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) həyata keçirir. Hər ay üçün hesablanmış sığorta haqqı sığortaedən tərəfindən əməkhaqqı ödənişləri ilə eyni vaxtda, lakin sonrakı ayın 15-dən gec olmayaraq, tam məbləğdə sığortaçıya ödənilir. Sığorta ödənişinin aşağıdakı növləri vardır:

- əsas sığorta ödənişi;
- sığorta ödənişinə əlavə;
- minimum sığorta ödənişi.

Sığorta ödənişinin hesablanması üçün sığortaolunanın itirilmiş orta aylıq əməkhaqqı onun “Məşğulluq haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə müəyyən olunmuş qaydada işsiz kimi qeydiyyatı alınmasından əvvəlki 12 təqvim ayının əməkhaqqının cəmlənmiş məbləğini 12-yə bölməklə tapılır. Sığortaolunan əvvəlki 12 təqvim ayının bütün aylarını tam işləmədikdə (lakin işsiz kimi qeydiyyatı alınmasından əvvəlki 24 təqvim ayı ərzində 12 təqvim ayından az

olmayan müddətə sığorta stajına malikdirsə), sığortaolunanın itirilmiş orta aylıq əməkhaqqı məbləği onun əvvəlki 24 təqvim ayı ərzində faktiki tam işlədiyi aylarda hesablanmış əməkhaqqının cəmlənmiş məbləğinin faktiki tam işlədiyi ayların sayına bölünməsi yolu ilə hesablanır.

2. İstehsalatda bədbəxt hadisə və ya peşə xəstəliyi nəticəsində əvvəlki işi görmək qabiliyyətini itirənlər üçün-əmək stajının müddətindən asılı olmayaraq axırıncı iş yerindəki son 12 ay üzrə hesablanmış orta aylıq əmək haqqının 100 faizi məbləğində, lakin respublika üzrə orta əmək haqqından çox və təsdiq olunmuş təqaüdün minimum məbləğindən az olmamaqla;

İlk dəfə təyin olunan sığorta ödənişi işsizlik müddətinin davamlılığına uyğun olaraq aşağıdakı faiz dərəcələrinə mütənasib şəkildə, lakin minimum sığorta ödənişinin məbləğindən az olmayaraq ödənilir:

- ilk 2 təqvim ayı üçün – 100 faiz;
- 3–4-cü təqvim ayları üçün – 80 faiz;
- 5–6-cı təqvim ayları üçün – 70 faiz.

Təkrar müraciət zamanı minimum sığorta ödənişi ödənilir.

Sığorta ödənişinin verilməsi aşağıdakı hallarda dayandırılır:

- “Məşğulluq haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4-cü maddəsinə əsasən məşğul şəxs hesab edildikdə;
- sığorta ödənişini alan şəxs fərdi məşğulluq proqramını üzrlü səbəblər olmadan icra etmədikdə;
- sığorta ödənişini alan şəxs “Sığorta ödənişi haqqında” Qanunun 13.6-cı maddəsində nəzərdə tutulan sığorta ödənişinin ödənilmə müddətləri başa çatdıqda;
- sığorta ödənişini alan şəxs üzrlü səbəblər olmadan “Sığorta ödənişi haqqında” Qanunun 17.7-ci maddəsində müəyyən olunmuş qaydada və müddətdə fərdi məşğulluq proqramının icrası barədə hesabat təqdim etmədikdə;
- sığorta ödənişini alan şəxs ona təklif olunan münasib işlərdən imtina etdikdə, 1 (bir) il müddətində;
- sığorta ödənişini alan şəxs sığorta ödənişi aldığı dövrdə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına məlumat vermədən işə düzəldikdə;

➤ sığorta ödənişini alan şəxs müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən olunmuş qaydada işsiz kimi qeydiyyatata alınma və ya yenidən qeydiyyatata alınma şərtlərini və müddətlərini pozduqda;

➤ sığorta ödənişini alan şəxs qanunla müəyyən olunmuş qaydada işə bərpa edildikdə;

➤ sığorta ödənişi alan şəxs ali və orta ixtisas təhsil müəssisəsinə əyani qəbul olunduqda;

➤ sığorta ödənişi alan şəxs hərbi və ya alternativ xidmətə, hərbi toplanışlara çağırıldıqda, həmin müddətdə;

➤ sığorta ödənişi alan şəxsin barəsində azadlıqdan məhrumetmə və ya tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqinə dair məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı olduqda, həmin müddətdə;

➤ sığorta ödənişi alan şəxsə “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə yaşa görə əmək pensiyası təyin edilmək üçün əsaslar yarandıqda;

➤ sığorta ödənişi alan şəxsə “Sosial müavinətlər haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə yaşa görə müavinət təyin edilmək üçün əsaslar yarandıqda;

➤ sığorta ödənişi alan şəxs tərəfindən təqdim olunmuş sənədlərdə və məlumatlarda təhrif olunmuş və ya düzgün olmayan məlumatlar aşkar olunduqda;

➤ sığorta ödənişi alan şəxs vəfat etdikdə və ya məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı əsasında xəbərsiz itkin düşmüş və ya ölmüş elan edildikdə;

➤ sığorta ödənişini alan şəxs tərəfindən işsiz kimi qeydiyyatdan çıxarılma barədə ərizə təqdim edildikdə.

Sığorta ödənişini alan şəxs ayda bir dəfə məşğulluq orqanına fərdi məşğulluq proqramının icrası barədə hesabatı şəxsən təqdim etməlidir. Hesabat təqdim olunan zaman sığorta ödənişini alan şəxsə məşğulluq orqanı tərəfindən münasib iş, peşə hazırlığı, əlavə təhsil, eləcə də haqqı ödənilən ictimai işlərlə bağlı təkliflər təqdim oluna bilər.

NƏTİCƏ

Deyilənlərlə yanaşı məşğulluğun təmin olunması sahəsində bir çox problemlə məsələlər də mövcuddur. Bunun bir qismi də bəzi iş yerlərinin fəaliyyət göstərməməsi, dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinin tam başa çatmamasıdır. Burada subyektiv səbəblər də vardır ki, bu da məşğulluq sahəsində vətəndaşların öz hüquqlarının nədən ibarət olduğunu bilməməsidir.

Fikrimizcə belə hallar nisbi azlıq təşkil edir ki, bu da ölkəmizin iqtisadi sistemi inkişaf etdikcə öz həllini tapacaqdır.